

Farklılıkların Çatışması Bağlamında Sporda Ayrımcılığın Göstergibilimsel Analizi

Ece ÜNÜR¹Didem DOĞANYILMAZ DUMAN²*Araştırma Makalesi*

Öz

Spor yalnızca bedensel aktiviteler bütünü olarak değerlendirilmemelidir. Takımların varlığı ve bu takımlara taraftar olma durumu, sporun gruplar arası etkileşim kapsamında da ele alınabilmesine imkân sağlamaktadır. Öte yandan spordaki rekabet unsuru, onun bir güç mücadelesi olarak da incelenmesini beraberinde getirmektedir. Bir diğer ifadeyle spor hem bedensel aktiviteler bütünü hem gruplar arası etkileşim hem de güç mücadelesi olarak değerlendirilebilecek bütüncül bir olgudur. Bu anlamda spor sosyolojisi devreye girmektedir. Ancak, var olan süreçte sporu yalnızca sosyolojik açıdan değerlendirmek, onu yalnızca toplumsal bağlamda bir etkileyen/etkilenen olma durumuna indirgemek olacaktır ki bu da eksik bir yaklaşımdır. Zira spor, aynı zamanda, politik süreçler kapsamında da bir etkileyen/etkilenen olma özelliği taşımaktadır. Buna göre sporun var olan politik süreçlerle ve eğilimlerle ilişkili olması da dikkat çekmektedir. Gerek iç siyaset gerek uluslararası siyaset kapsamında değerlendirilsin, özellikle 20. yüzyıl, bu konuda oldukça farklı örneklerle dolu bir dönem olma özelliği taşımaktadır. Bu durum 21. yüzyılda da değişmemiş ve farklı aktörler ve/veya odak noktaları ile kendisini göstermeye devam etmiştir. İçinde bulunulan dönem itibarıyla, sporun siyasallaşması sahalarda/stadyumlarda ayrımcılık içeren davranışların çıkış noktası olmuştur. Bu çalışma kapsamında, bu davranışlara odaklanılmış ve çatışmaya evrilen farklılıklar göstergibilimsel yöntem kullanılarak analiz edilmiştir. Rassal olarak oluşturulan örneklem incelemesi sonucunda; var olan ayrımcı tutumların kültür, ten rengi, Sosyal Darwinizm, Rastafaryanizm ve Nazizm bağlamlarında ayrımcılık içeren davranışlara dönüştüğü bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ayrımcılık,
Kamusal Alan,
Spor

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
09.02.2021Kabul Tarihi:
05.03.2021

Semiotic Analysis of Discrimination in Sports Within the Context of Conflict of Differences

Abstract

Sport should not be considered just a combination of physical activities. The existence of the teams and the status of being a supporter of them enable the sport to be considered within the scope of inter-group interaction. Besides, the sense of competition in sports brings about a possibility to examine it as a power struggle. In other words, sport is a holistic phenomenon that can be evaluated as a combination of physical activities, inter-group interaction and power struggle. In this sense, sports sociology comes into play; however, evaluating sports only sociologically would be reducing it to a state of affecting/being affected only in the social context, which is an incomplete approach, since it is visible in political processes as well. Accordingly, it is noteworthy that sports are related to existing political processes and trends, and the 20th century is a period full of different examples on this subject and this situation has not changed in the 21st century and has continued to show itself with different actors and/or focal points. Within the scope of this study, these behaviors were focused and the differences that evolved into conflict were analyzed by using the semiotic method. As a result of random sampling analysis, it has been found that existing discriminatory attitudes have turned into discriminatory behaviors in the context of culture, skin color, Social Darwinism, Rastafarianism and Nazism.

Keywords

Discrimination,
Public Sphere,
Sports

Article Info

Received:
09.02.2021Accepted:
05.03.2021

¹ Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, eceunur@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6945-5677

² Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, didem.duman@idu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7785-4416

Giriş

Spor, en genel haliyle belirli bedensel hareketlerin sistematik bütünü şeklinde açıklanabilir. Sözlük anlamı ile incelenecek olursa spor; “Bedeni veya zihni geliştirmek amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü”dür (“spor”, t.y.). Zaman içerisinde spora atfedilen anlam değişikliğe uğramış ve spor modern toplumlar için sağlıklı yaşam adına bir zorunluluk olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda gerek bireysel aktif katılım gerek taraftar olma durumları şeklinde farklı anlamlar yüklense de spor, bireylerin boş zamanlarında gerçekleştirdikleri bir aktivite olmaktan öte, bir endüstri haline gelmiş ve özellikle zaman ayrılan bir yapıya bürünmüştür (Sarıkoca, 2020: 262-265).

Sporun insanlık tarihi kadar eski olduğu gerçeği ile birlikte, sporu yalnızca birey ve/veya grup etkinliği kapsamında bir bedensel aktivite olarak değil, medeniyetler arası egemenlik kurma, çatışmalarda üstünlük oluşturma ve hatta savaşlarda başarı sağlama amaçlarıyla da sıklıkla başvurulan bir aktivite bütünü şeklinde değerlendirmek gerekmektedir (Güzelipek, 2017:19). Sporun ilk dönemlerde sahip olduğu siyasi anlamın ilerleyen süreç içerisinde de yerini koruduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira sporun bünyesinde barındırdığı rekabet duygusunun gerek egemenlik kurma gerek gruplar arası çatışma dinamikleri kapsamında kendisini göstermesi; sporu, sosyo-politik bağlamdan koparılamayacak bir aktiviteler bütünü haline getirmektedir. Buna ek olarak, rekabet duygusunun farklı bir boyutta ele alınması da gerekmektedir. Gruplar arası etkileşim dinamikleri kapsamında çatışmaya dönüşme durumu söz konusu iken, iç-grup üyelerine sağladığı dayanışma duygusu ile sosyalleşme, kimlik inşa etme (Guschwan, 2013: 888), sosyal sermaye unsuruna katkıda bulunma (Putnam, 1993), göçmenlerin ilgili toplumlara aidiyet hissetmesi ve/veya entegrasyon sürecini etkileme (Rubio-Rico, Monserrate-Gómez ve Cousillas-Fernández, 2018) gibi olumlu süreçlerin de tetikleyicisi olabilmektedir. Bu kapsamda, kimi araştırmacılara göre sporun sahip olduğu tüm bu özellikler, onun siyaset gibi yönetilmeye muhtaç bir hale gelmesini beraberinde getirmiştir (Güzelipek, 2017).

Sporun siyasallaşması yalnızca siyasi çıkarlar için araçsallaştırılması şeklinde değerlendirilmemelidir. Kimi zaman yerel kimi zaman milli kimliklerle özdeşleştirilen spor, sınırları belirlenen alanlar ve karşılaşmalar kapsamında ortaya çıkan gruplar arası etkileşim dinamikleri doğrultusunda ilgili siyasi süreçlerin ve geçmiş sosyo-politik deneyimlerin tutumsal ve davranışsal düzeylerde karşılık bulduğu bir kamusal alan oluşturma özelliği de sergilemektedir. Kamusal alanda gerçekleştirilen politik tartışmalardan yola çıkılarak bu çalışmada ırk ve kültür temelli ayrımcılığın spor karşılaşmalarında hangi göstergeler üzerinden sergilendiği incelenmiştir. Teorik çerçevede; rekabetçi unsurlarla birlikte farklılıkların, iç ve dış grup dinamikleri doğrultusunda spora ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirildiği sahalara kamusal alan olma özelliğini nasıl attığı incelenmiştir. Vaka incelemesi kapsamında ise, göstergibilimsel analiz yöntemiyle rassal örnekleme üzerinden sporda ayrımcılığa odaklanılarak ilgili tutumsal eğilimlerin hangi göstergeler aracılığıyla davranışlara dönüştüğü analiz edilmiş ve bulgulanmıştır.

1. Spor Sahalarının/Stadyumların Kamusal Alan Oluşturması ve Sporun Siyasallaşması

Bireylerin etkileşim içerisine girmesi, halkın fikirlerini iletebilmesi ve farklı fikirleri dinleyebilmesi demokratik sürecin bir gerekliliği olmakta ve kamusal alan demokratik söylemin oluşturulabilmesi için gerekli bir ortam olarak değerlendirilmektedir (Guschwan, 2013: 884). Spor karşılaşmalarının gerçekleştirildiği sahalar/stadyumlar da birer kamusal alan olma özelliği taşımaktadırlar (Karayılmazlar ve Çelikyay, 2018: 84). Zira gerek bireyler arası etkileşim gerek toplumsal konulara gösterilen hassasiyet kapsamında hazırlanan pankartlar, oluşturulan söylemler, tezahüratlar ve/veya sloganlar aracılığıyla farklı fikirler etkileşim içerisinde girmekte, demokratik sürece katkıda bulunmakta ve farklı iletişim platformları aracılığıyla farklı kitlelere ulaştırılmaktadır.

Kamusal alan kavramsallaştırması Habermas (1989) tarafından “kendi içinde bir anlamda kamuoyuna benzer bir alanın oluşturabileceği, toplumsal yaşamın bir parçası” olan bir alan şeklinde tanımlanmıştır. Kavram kapsamında işaret edilen, devlet etkisinden bağımsız, her bir vatandaşın özgürce katılım sağlayabileceği ve süregelen tartışmalarda fikir beyan edebileceği bir alandır. Spor sahaları/stadyumlar özelinde değerlendirildiğinde bu yaklaşıma eleştiriler getirilebilmektedir. Örneğin,

spor karşılaşmalarına taraftar olarak katılım sağlayabilme durumu ekonomik koşullarla *de facto* bir biçimde sınırlandırılabilir. Bununla birlikte yine sosyo-ekonomik yaklaşımlar kapsamında sınıflı bir yapı sergilemesi ve daha erkek egemen bir karakteristiğe sahip olması da benzer sınırlılıklar kapsamında değerlendirilebilir. Tüm bu sebeplerle, spor sahalarının/stadyumların özel alan ile etkileşim içerisinde olduğunu iddia eden yaklaşımlar bulunmaktadır (Guschwan, 2013: 895). Ancak belirtmek gerekir ki modern toplumlarda var olan akışkanlık kapsamında kamusal alanlar, özel alanın sömürgeci haline getirilmiş alanlar olarak da değerlendirilmekte (Bauman, 2019: 70) ve kamusal alanların özelleştirilmesi kapsamında kişi/kurum mülkiyetinde bulunan yerler yavaş yavaş şehir meydanlarının yerini almaktadır (Kohn, 2004: 4). Spor sahalarının/stadyumların da bu kapsamda modern dönem kamusal alanlarından biri olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Spor sahalarının/stadyumlarının bir kamusal alan özelliği sergilemesi durumu genel geçer anlamda kabul görmüş olmasına karşın, farklı tanımlamalara ve belirli nüanslara dikkat çekilmiştir. Örneğin Guschwan (2013: 884), Habermascı kamusal alan yaklaşımını seçkin bir nitelik taşıdığı yönünde eleştirmektedir. O'na göre Habermas'ın tanımladığı kamusal alan bir çeşit "salon" özelliği taşımakta, belirli bir sınıfa hitap etmekte ve hatta rasyonalite çerçevesinde tartışmaların yapılabileceği bir yer olarak nitelendirilmektedir. Guschwan, spor sahalarının/stadyumların yukarıda sözü edilen "salon" ile bir bağlantısının bulunmamasından ötürü, kamusal fikirler ile mekân ilişkisi bağlamında farklı yaklaşımlar incelemiştir. Bu farklı yaklaşımlar arasında Kohn'un tanımlaması dikkat çekmektedir. Kohn (2004), herhangi bir şekilde belirli sosyal statüleri sağlayamayanların, bir diğer deyişle farklı sosyal ve ekonomik sınıflardan insanların katılım sergileyebileceği bir "alan" tanımlaması yapmaktadır. Yine Kohn'un belirttiği üzere, bu alanın özel mülkiyet kapsamında varlığını devam ettirmesi durumu da spor sahalarının/stadyumlarının kamuya açık bir alan olarak değerlendirilmesini destekler niteliktedir.

Spor sahaları/stadyumlar yatay, bir diğer deyişle grup-içi ve gruplar arası düzeyde, iletişim dinamikleri sunmakla birlikte kitle iletişim araçlarının varlığıyla tekil mesajların dahi çok geniş kitlelere iletilmesine yani dikey iletişime de olanak sunmaktadır. Spor karşılaşmalarında ilgili döneme ait toplumsal hassasiyetlere, yerel, ulusal ve/veya küresel gündem maddelerine vurgu yapılabilmekte; çeşitli söylemler, tezahüratlar, sloganlar, göstergeler ve pankartlar aracılığıyla kamuoyu oluşturulabilmektedir. Tüm bu özelliklerle örtüşecek şekilde, Testa ve Armstrong'un (2010: 85) stadyumlar için yaptığı "agora" benzetmesi dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu referans futbol stadyumları için özelleştirilmiş olsa da genel itibarıyla taraftar olma duygusunun ve rekabetin bulunduğu, kitle kültürünün net bir şekilde gözlemlenebildiği tüm sahalara genişletmek yanlış olmayacaktır.

Benzer özellikler kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer unsur, sporun ve/veya spor karşılaşmalarının birer propaganda aracı haline getirilmesi sürecidir. Sporun bu kapsamda araçsallaştırılması örnekleri, 20. yüzyılın totaliter yönetimlerinde oldukça net bir biçimde gözlemlenmektedir. Benito Mussolini döneminde İtalyan sporcuların, Mussolini'nin çocukları olarak addedilmesi; İspanyol milli takımının, maçlarda Francisco Franco'ya yapılan tezahüratlarla bağdaştırılması; Adolf Hitler döneminde Almanya'da sporun aryan ırkı oluşturabilmek adına kullanılması, en belirgin örneklerdendir (Dever, 2020). Bu kapsamda, başlı başına bir propaganda sürecine dönüştürülen 1936 Berlin Olimpiyatları (Sarıkoca, 2020: 268) birçok propaganda ve ayrımcılık unsurunu içinde barındırmaktadır. Fransız sporcuların geçiş töreni esnasında Hitler'e Nazi selamı durmaları, Afro-Amerikan Jesse Owens'in madalya kazanmasının ardından Hitler tarafından tebrik edilmemesi ve Hitler'in ileriki yıllar için katılımda siyahilerin ve Yahudilerin kapsam dışı bırakılması adına düzenlemeler yapmak istemesi de örnek olarak gösterilebilmektedir (Dever, 2020). Farklı aktörler tarafından gerçekleştirilmiş olmasına karşın, 1968 Mexico City Olimpiyat Oyunları da sporun propaganda unsuru olarak araçsallaştırılmasına bir örnektir. Birinci gelen Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı atlet Tommie Smith ve üçüncü olan John Carlos madalya töreni sırasında ülkedeki ırk temelli ayrımcılığa dikkat çekmek için Siyah Güç Selamı (*Black Power Salute*) vermişlerdir (Sarıkoca, 2020: 269).

Zaman içerisinde yukarıda aktarılan ve/veya benzer özellikler sergileyen unsurlarla beslenen, kimlik çatışmaları kapsamında bir spor karşılaşması olmaktan çok daha öte sembolik özellikler de kazanan belirli karşılaşmalar bulunmaktadır. *El Clásico* olarak adlandırılan FC Barcelona – Real Madrid

karşılaşmaları, İskoçya’da dini kimlikler üzerinden önem kazanmış olan (Protestanlar tarafından desteklenen) Rangers FC ile (Katolikler tarafından desteklenen) Celtic FC karşılaşmaları ve Roma Derbisi olarak da adlandırılan ve gerek ideolojik gerek sınıfsal mücadeleler kapsamında sembolleşmiş S.S. Lazio – A.S. Roma karşılaşmaları günümüzün en net örneklerindedir.

İçinde bulunduğumuz dönem itibariyle, belirli olimpiyatların ve/veya spor karşılaşmalarının sahip oldukları sembolik anlamlara ek olarak, kitlesel farkındalık yaratabilmek adına sembolleşmiş belirli eylemler de ön plana çıkmaktadır. Bu şekilde sembolik önem taşıyan olayların başında 26 Ağustos 2016 tarihinde *National Football League* (NFL) sezon öncesi hazırlık karşılaşmaları sırasında Colin Kaepernick’in ırkçılık karşıtı tutumunu ifade etmek için milli marşın okunduğu sırada diz çökerek ön ayak olduğu “Diz Çökme Hareketi” gelmektedir. Kaepernick’in bu hareketi başlangıçta ciddi tepki almış olsa da Mayıs 2020 tarihinde George Floyd’un ölümünün ardından hız kazanan *Black Lives Matter* (BLM-Siyahilerin Hayatı Değerlidir) hareketi ile birlikte spor camiasına yayılmış ve birçok sporcu diz çökerek siyahilere yapılan ayrımcı tutum ve davranışlara tepkisini göstermeye başlamıştır.

2. Farklılıkların ve Rekabet Duygusunun Çatışmaya Evrilmesi: Ayrımcılık

Spor, gerek bireysel anlamda ve aktif katılım kapsamında gerek taraftar olma durumu kapsamında doğası gereği rekabet duygusunu beraberinde getirmektedir. Rekabet duygusu ve buna bağlı olarak tarafgirlik unsuru gruplar arası farklılıklara odaklanılmasına sebep olmuştur. Kimi zaman salt rekabet duygusuyla kimi zaman da farklılıklara atfedilen çeşitli psikolojik ve/veya sosyolojik dinamikler kapsamında bu durum çatışmaya evrilebilmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle sporun kathartik özelliği üzerinde durulmuş (Dunning, 2003: 904-905) ve bireylerin stres atmak, arınmak (*katharsis*) (Sachs, 2007), amacıyla spora başvurdukları gözlemlenmiştir. Rekabet duygusu ve sporun kathartik özelliği bir arada değerlendirildiğinde; bireylerin stres atma amacıyla sportif faaliyetlerle ilgilendikleri veya spor sahalarına /stadyumlara giderek destekledikleri veya rakip oldukları sporcuya/takıma tezahürat yaptıkları söylenebilmektedir. Gündelik yaşamın kendine has dinamikleri kapsamında bu bir yandan bireyler açısından arınma yani rahatlama sağlarken, diğer yandan da rekabet veya ayrımcılığa dayalı çatışmaları tetiklemektedir. Talimciler’in de belirttiği üzere, sporda gözlemlenen ayrımcılık temelli çatışma örnekleri, aslında toplumsal hayatın birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Dever, 2020).

Spor, yukarıda belirtildiği üzere, tarihsel süreç içerisinde yalnızca bedensel aktiviteler şeklinde varlığını devam ettirmemiş, farklılıklardan ve/veya rekabet duygusundan beslenerek mücadele sürecini de farklı boyutlara taşımıştır. İçinde bulunulan dönem itibariyle, spor karşılaşmalarında haksız rekabetin ve ayrımcı davranışların önüne geçebilmek adına ulusal ve/veya uluslararası federasyonlar, en eski spor karşılaşmaları olan Olimpiyatlar için komiteler oluşturulmuş, standartlar belirlenmiş ve eşitlikçi unsurlar benimsenmeye çalışılmıştır. Hatta çeşitli yasal düzenlemelerle bu süreçler garanti altına alınmıştır (Akıncılar Köseoğlu, 2020). Ancak tüm bu çabaya karşın–rekabet duygusu ve gruplar arası ilişki dinamikleri kapsamında var olan farklılıkların, ayrımcılık temelli tutum ve/veya davranışların ve bunlara bağlı olarak çatışmaların kitlesel boyutta önüne geçilememiştir.

Sosyal çatışmaların ortaya çıkması ve uzlaşmaya ulaşılması konusunda sunulan birbirinden farklı teorik yaklaşımlar bulunmaktadır (Eckert ve Willems, 2003). Bu farklı yaklaşımlardan Çatışmanın Evrilmesi Modeli’ne göre farklılıklar aşamalı bir şekilde zamanla aykırılığa, sonrasında kutuplaşmaya ve daha sonra şiddete evrilmektedir (Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, 2016: 12-13). İlgili farklılıklar en basit haliyle takımlar arasındaki farklılıklar olarak değerlendirilebilecekken daha karmaşık şekilde sosyal çatışmaların da temel sebeplerinden olabilecek milliyetçilik duygusu, kültürel farklılıklar, ırkçı yaklaşımlar, etnik ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet temelli olarak da gözlemlenebilmektedir. Bu çatışmalar, kimi zaman tekil eylemcilerin çeşitli göstergelere başvurarak sözlü ve/veya fiziksel şiddet eylemleri şeklinde, kimi zamansa kitlesel boyuttaki tepkilerle kendisini göstermektedir. Belirtilen sosyo-psikolojik unsurlara ek olarak Dever (2017: 126), sporun devletler ve/veya egemen sınıflar tarafından ilgili farklılıkların manipülasyonu kapsamında araçsallaştırılmasının, rekabetin kapitalist unsurlarla beslendiğinin ve sporun endüstrileştirilmesi ile birlikte bağımlılık durumunun da çatışma sebepleri arasında sayıldığını işaret etmektedir. Bu endüstrileşme süreci, farklılıklara ait farkındalığın da çeşitli yollarla beslenmesini beraberinde getirmiştir. Örneğin, belirli toplumlara ait kültürel değerler; endüstrileşmenin bir parçası haline gelmiş, metalaştırılmış ve değersizleştirilmiştir. Sıklıkla rastlanılan

bu durum, ilgili değerlerin sahibi olan toplumlara karşı kimi zaman bilinçli kimi zaman normalleşme süreci kapsamında bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirilen ayrıştırıcı davranışlardır.

Ayrımcılık, bireylerin sahip oldukları önyargılar, bir diğer deyişle düşünceler, kapsamında “öteki”ne karşı gerçekleştirilen ve genel itibarıyla olumsuz olan davranışlardır (Erdoğan ve Vatandaş, 2020: 476). Kalıplaşmış bu önyargılar, etno-sentrik (etnik merkezli) yapısıyla birey davranışlarının saldırganlaşmasına neden olabilmekte ve benzer olmayanlara karşı olumsuz duygular geliştirilmesini beraberinde getirmektedir (Erdoğan ve Vatandaş, 2020: 478-479). Ayrımcılık unsuru spor karşılaşmaları kapsamında değerlendirildiğinde, rakip ekibin üyesi ve/veya taraftarı olan birey(ler)/grup(lar) hali hazırda bir “öteki” profili sergilemektedir. Kathartik amaçlarla doğru orantılı olarak, sporun aktif veya pasif katılımcısı olan birey(ler); rakip profilinin kendisinden ayrıştığı ırk, etnik köken, milliyet vb. özelliklerle birlikte ilgili dış-grup üyesinin farklılığına karşı farkındalık algısını kendisi için daha konsolide hale getirmektedir. Tüm bu süreç sonunda birey(ler)/grup(lar) kendilerinden farklı olana karşı oluşturdukları “öteki”lik algısını, çeşitli davranış kalıpları ile birlikte dışa vurmaktadırlar. Bu çalışma kapsamında kültürel farklılık ve ırkçılık temelli ayrımcılık üzerine odaklanılmış ve etnik köken, kültür ve ten rengi üzerinden bilinçli ve/veya bilinçsiz bir biçimde gerçekleştirilen eylemlerle örneklem sınırlandırması yapılmıştır.

3. Yöntem

Birey(ler)/grup(lar) ayrımcılık içeren önyargılarını kamusal alan görevi gören spor sahalarında/stadyumlarda; pankartlar, ikonlar, selamlamalar gibi görsel göstergeler ve/veya tezahüratlar, sloganlar gibi söylemler üzerinden ifade etmektedir. Göstergelerin incelenmesi semiyolojinin, söylem ve anlamların incelenmesi ise semantiğin konusudur. Anlamları sürekli olarak yeniden inşa eden sözlü veya sözsüz gösterge sistemlerinin sistematik olarak incelenmesine göstergebilim (semyoloji) denilmektedir (Mutlu, 2008: 116). Bir diğer ifade ile göstergebilim; içeriğin biçimine ve anlamı oluşturan unsurlara odaklanmaktadır (Rıfat, 2007: 8). Göstergeler bireylerin iletişim kurma süreçlerini kolaylaştıran; jest ve mimikler, ibadet biçimleri, fotoğraflar, sanat eserleri, ikonlar, dil gibi unsurlardır (Çakı, Zorlu ve Karaca, 2017: 77; Demir, 2009: 20). Göstergelerin anlamlandırılmasını inceleyen bir bilim dalı olan göstergebilim, herhangi bir göstergenin veya metnin açık anlamına odaklanmaktan ziyade, bunun arkasında yatan anlama, bu gösterge veya metnin aslında neyi çağrıştırmak istediğine odaklanmaktadır (Kırık ve Arvas, 2014: 50). Göstergebiliminin; (a) göstergenin kendisi, (b) göstergelerin düzenlendiği kod veya sistemler ve (c) göstergelerin içinde bulunduğu kültür olmak üzere 3 çalışma alanı bulunmaktadır (Fiske, 2003: 62).

Göstergebilimi *semiology* sözcüğü ile ifade eden dilbilimci Ferdinand de Saussure, en temel göstergenin dil olduğunu savunmuş ve geliştirdiği göstergebilimsel yöntemde göstergenin; (a) gösteren ile (b) gösterilen arasındaki bütüncül ilişkiden oluştuğunu savunmuştur (Mutlu, 2008: 116; Çakı ve diğerleri, 2017: 78; Güngör, 2011: 185). Gösteren, göstergeyi ifade eden sözcük dizimi; gösterilen ise bu göstergenin zihinde yarattığı anlamı ifade etmektedir (Çakı ve diğerleri, 2017: 78). Örneğin kedi kelimesini oluşturan k-e-d-i harfleri kedinin göstereni, bu sözcüğü duyan bireyin zihninde canlanan görsel ise kedinin gösterileni olmaktadır. Saussure’ün aksine göstergebilimi *semiotics* sözcüğü ile ifade eden ve göstergebilimin asıl kurucusu sayılan Charles S. Peirce, çalışmalarını gösteren ve gösterilen olarak değil; (a) gösterge, (b) nesne ve (c) yorumlayan olarak 3 başlıkta ele almıştır (Mutlu, 2008: 116; Çakı, 2018: 30; Güngör, 2011: 187). Buna göre göstergenin, kendisinden başka bir şeye göndermede bulunması nesne ögesini ifade ederken; bunun bir başkasının zihninde uyandırdığı etki ise yorumlayıcı ögesini oluşturmaktadır (Fiske, 2003: 65). Nesne ögesi; (a) nitel (duyularla algılanan gösterge, örneğin kedi sözcüğünü duymak), (b) tikel (“İçeri kedi girdi” cümlesindeki sözcük) ve (c) kavramsal (“Kediler çok tembel hayvanlardır.”) olmak üzere üçe ayrılır. Gösterge de kendi içinde (a) görüntüsel (temsil ettiği benzeyen, “ceylan gözlü” gibi), (b) belirtisel (sebep-sonuç ilişkisi belirten, yangın ile duman gibi) ve simgesel (uzlaşmaya dayalı, dil gibi) olmak üzere 3 alt kategoriye ayrılmaktadır. Peirce’ın üzerinde durduğu son nokta olan gösterge ile yorumlayıcı ilişkisi ise, normalde nötr anlamı olan göstergelerin bireylerin yorumlaması sonucu başka anlamlar kazanmasıdır (Güngör, 2011: 188-189). Örneğin tek taş yüzük bir aksesuar olarak nötr bir anlama sahipken, ilişkilerde “sevginin göstergesi” sayılmaktadır.

Saussure ve Peirce'ın çalışmalarından etkilenen Roland Barthes; gösterenin boş, gösterilenin ise anlam yüklü olduğuna değinmiş (Barthes, 1991: 111-112'den akt. Bulut ve Dever, 2019: 5) ve göstergelerin anlamlandırılmasına odaklanarak; bunun düz anlam ile yan anlam olmak üzere 2 düzeyde yapılabileceğini savunmuştur. Düz anlam genel kabul görmüş, açık, tartışmasız ve evrensel bir anlamı ifade ederken; yan anlam doğrudan anlaşılmayan, mesajı alan kişinin kültürel değerlerine, duygu ve düşüncelerine referansla yorumlayarak ulaştığı anlamı ifade etmektedir (Barthes, 2017: 34; Özel, 2008: 13). Örneğin bir sokağın fotoğrafı çekildiğinde sokağın film üzerindeki yeniden üretimi yani neyin fotoğraflandığı düz anlamı ifade ederken; bu çekim sırasında kullanılan açı, ışık gibi unsurlar yani sokağın nasıl fotoğraflandığı yan anlamı oluşturmaktadır (Fiske, 2003: 117). Bu çalışma kapsamında Barthes'ın gösterenin boş; gösterilenin ise anlam yüklü olduğuna ilişkin görüşü temelinde düz anlam ile yan anlamlara odaklanılmıştır.

4. Bulgular

Çalışmanın uygulama kısmı kapsamında günümüzde göstergeler bazında ırkçılık karşıtı eylem ve protestoların kaynağı olarak değerlendirilebilmesinden ötürü Kaepernick'in "Diz Çökme Hareketi" başlangıç noktası kabul edilmiş ve bunun yapıldığı sezondan itibaren olan ayrımcılık olayları göstergibilimsel yöntem kullanılarak analiz edilmiştir. *Kick It Out* (t.y.) tarafından hazırlanan raporlara göre 2016-2017 sezonundan 2019-2020 sezonuna kadar geçen sürede 681'i ırkçı olmak üzere toplamda 1167 ayrımcılık olayı tespit edilmiştir. Ancak ayrımcılığın yeniden üretilmemesi, ayrımcı söylem ve eylemlere maruz kalanların daha fazla aşağılanmaması adına bu olayların medya temsiline, görsel içeriklere pek yer verilmemiştir. Çalışma kapsamında medyaya görsel olarak yansıyan ayrımcılık olaylarından rassal örnekleme yöntemiyle seçilenler (a) kültürel farklılığa dayalı ayrımcılık (b) ten rengine dayalı ayrımcılık ve buna bağlı olarak BLM ve ALM hareketleri, (c) Sosyal Darwinizm, (d) Rastafaryanizm ve (e) Nazizm kategorileri altında; gösteren (düz anlam) ve gösterilen (yan anlam) bağlamında incelemeye alınmıştır.

4.1. Kültürel Farklılığa Dayalı Ayrımcılık

Toplumlar arası farklılıklar konusunda en geniş perspektifi kültürel değerlerin oluşturduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İnsanların doğaya ekledikleri maddi ve manevi tüm varlıkların toplamı olarak tanımlanabilecek olan kültür (Kongar, 1997: 12), toplumlar arası etkileşim sürecinde kimi zaman yeni sentez bir kültüre evrilebilmekte, kimi zaman ise baskın olan kültürel değerlerin etkisiyle diğer öğeler yavaş yavaş asimile olabilmekte veya metalaştırılarak değersizleştirilmektedir. Metalaştırılma durumu, Amerikan yerlileri özelinde sıklıkla gözlemlendiğinden dikkat çekmekte ve ilgili toplum nezdinde kültürel şiddet ve ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır (Nelson, 2011). Amerikan yerlilerine karşı kültürel farklılığa dayalı ayrımcılık spor karşılaşmalarında da gerçekleştirilmiş ve kültürel değerlerin metalaştırıldığı gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 1: Kansas City Chiefs – Davul

Kaynak: Barley, 2018.

Fotoğraf 2: Kansas City Chiefs Taraftarları

Kaynak: Fang, 2018.

Fotoğraf 1 Kasım 2018'de Kansas City Chiefs ile Arizona Cardinals maçı sırasında çekilmiş olup göstergibilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam; stadyum, taraftarlar, davullar ve davula tokmakla vuran bir erkektir. Kansas City Chiefs takımının bir sembolü olan davulun üzerinde aynı zamanda takımın logosu yer almaktadır. Gösterilen yani yan anlam olarak bakıldığında logodaki

ok başı (*arrowhead*) ve davullar aslında Amerikan yerlilerini sembolize etmektedir. Davul sesine saygı duyan ve alkollü ortamlarda asla davul kullanmayan Amerikan yerlileri, kendi kültürel değerlerinin stereotipik bir biçimde ve salt eğlence ile ticari amaçlarla kullanılmasına karşı çıkmakta ve bu tarz davranış ve göstergeleri saygısızca ve ayrıştırıcı bulmaktadırlar (LeValdo, 2020).

Fotoğraf 2 ise Kansas City Chiefs'in Aralık 2018'de Oakland Raiders ile yaptığı maç sırasında çekilmiştir. Gösterenler yani düz anlam; stadyumda yer alan 2 Kansas City Chiefs taraftarıdır. Taraftarların giyim tarzları gösterilene yani yan anlama göre incelendiğinde Amerikan yerlilerinin stereotipik bir temsilini yansıttığı ve onların maskotlaştırılarak ayrımcılığa maruz bırakıldıkları görülmektedir. Amerikan yerlilerine özgü yüz boyama şekillerinin ve tüylü başlıkların sadece futbol maçlarında, müzik festivallerinde ve Cadılar Bayramı temsillerinde göstergesel olarak kullanılması, onların kültürel değerlerinin metalaştırılarak değersizleştirilmesine yönelik bir aşağılama içermektedir (LeValdo, 2020; Asmelash, 2020).

Fotoğraf 3: Atlanta Braves – Taraftarlar

Kaynak: Torpy, 2019.

Fotoğraf 4: “Kızılderili” Baltası

Kaynak: CNN, t.y.

Fotoğraf 3 Atlanta Braves maçına ait bir görsel olup göstergebilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam; stadyum, taraftarlar ve taraftarların ellerinde tuttukları takım sembolleridir. Fotoğraf 4'te ise bu sembolün yakın plan görseli yer almaktadır. Düz anlam olarak basit bir baltaya benzeyen bu alet, Amerikan yerlileri açısından hem bir savaş aleti sayılmakta hem de ona kutsallık atfedilmektedir (Anderson, 2012). Bir diğer ifadeyle söz konusu balta (*tomahawk chop*) gösterilen yani yan anlam açısından ele alındığında Amerikan yerlilerinin kullandığı; onların kültürünü ve kutsal değerlerini sembolize eden bir göstergedir. Tıpkı ok başı, davul, yüz boyama ve tüylü başlıkların kullanımında olduğu gibi, söz konusu baltanın kullanımı da Amerikan yerlilerinin kendi kültürel değerlerini aşağılayan ve metalaştıran bir ayrımcılık unsurudur.

4.2. Ten Rengine Dayalı Ayrımcılık

Belirli toplum grupları, özellikle de siyahiler, ten renklerinden ötürü ayrımcı muameleye maruz kalmakta ve bu muameleler neticesinde birçok insani hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmaktadırlar.

Fotoğraf 5: Black Friday

Kaynak: Newsapi, t.y.

Fotoğraf 6: İlmik Olayı

Kaynak: Haislop, 2020.

İtalyan spor gazetesi *Corriere dello Sport*'un (Bkz. Fotoğraf 5) 5 Aralık 2019 tarihli ilk sayfası göstergebilimsel açıdan incelendiğinde “*Black Friday*” (kara cuma) manşeti ve manşetin her iki yanında siyahi futbolcuların görselleri göze çarpmaktadır. Gösteren olarak bakıldığında *black* kelime olarak yani düz anlam olarak bir rengi, *Black Friday* kelime öbeği olarak bir tüketim etkinliğini, kişilerse futbolcuları ifade etmektedir. Ancak gösterilene yani yan anlama bakıldığında gazetenin, *black* kelimesini renk, *black friday* ifadesini tüketim etkinliği ve kişileri salt birer futbolcu olarak kullanmadığı; Roma ve AC Milan arasındaki maçı anlatmak için Manchester United takımının eski oyuncularından olan Lukaku ile Smalling'e ait görselleri kullanarak ten rengine vurgu yaptığı ve siyahilere karşı ayrımcı bir tutum içine girdiği görülmektedir.

Fotoğraf 6, *National Association for Stock Car Auto Racing* (NASCAR)'ın tek tam zamanlı siyahi yarış pilotu olan ve konfederasyon bayrağında bulunan ırkçı sembolün kaldırılmasına ilişkin kampanyalarda başı çeken Bubba Wallace'ın takım garajının kapısına ait Haziran 2020 tarihli bir görseldir. Gösteren açısından ilk göze çarpan unsur bir ilmiktir. Gösterilen açısından bakıldığında ilmik ölümü ifade etmekte ve Wallace'a yönelik bir tehdit mesajı içermektedir. İlmiğin bu olaydaki yan anlamı sıradan bir ölüm veya idamı sembolize etmemektedir. Söz konusu gösterge ırkçı ve siyahi karşıtı bir örgüt olan Ku Klux Klan'ın silah zoru ile alıkoyduğu siyahileri ağaçlara asmasını ifade eden bir yan anlama da sahiptir (Hürriyet, 2020). Bu açıdan bakıldığında söz konusu gösterge ile siyahilere yönelik tutum, ayrımcılığın ötesine geçmiş; şiddet ve hatta ölüm tehdidinde evrilmiştir.

4.2.1. Ten Rengine Dayalı Ayrımcılık Bağlamında BLM ve ALM Hareketleri

Ten rengine dayalı ayrıştırıcı tutum ve davranışlar neticesinde özellikle de siyahiler sistematik olarak ırkçı baskılara maruz kalmakta, polis şiddetinin hedefinde olmakta sağlık hizmetlerinden sosyal yardımlara kadar birçok alanda var olan eşitsiz uygulamalar nedeniyle mağdur edilmekte (Campbell, 2019: 288; Ince, Rojas ve Davis, 2017: 1815) ve birçok bağlamda dezavantajlı grup durumuna gelmektedirler. Araştırmalara göre polis şiddeti neticesinde meydana gelen ölümlerde, siyahilerin ölüm oranı beyazların 3 katı olarak belirtilmektedir (Baker, 2020). Örneğin, 2012 yılında Trayvon Martin, polis memuru George Zimmerman tarafından öldürülmüş; Zimmerman bu konuda yargılanmış ancak 2013 yılında beraat etmiştir. Bu beraat, BLM hareketinin sosyal medya üzerinden başlamasına ön ayak olmuştur (Ince ve diğerleri, 2017: 1814). Siyahilerin devlet şiddetine maruz kalarak *dehumanizasyona* uğramalarına karşı aktif bir direniş olan BLM hareketi (Kilgo, Mourao ve Sylvie, 2019: 415); Martin'in ölümü üzerine Alicia Garza'nın Facebook üzerinden yazdığı bir mektubu “*Black lives matter*” cümlesi ile bitirmesi ve akabinde arkadaşı Patrisse Cullors'ın bu sözü bir *hashtag* haline getirmesi ile başlamıştır (Ince ve diğerleri, 2017: 1818). Siyahilerin polis şiddetiyle öldürülmelerinin devam etmesi neticesinde (örn. Michael Brown 2014) hareket kısa süre içinde dünya geneline yayılmış, 2013 ortalarından Mart 2016 tarihine kadar *Twitter*'da 11,8 milyon defa #BLM *hashtag*'i kullanılmış (Campbell, 2019: 288) ve hareket bir nevi *hashtivism* veya *hashtactivism*'e dönüşmüştür (Ibahrine, 2017'den akt. Campbell, 2019: 288). *Hashtactivism*, sosyal medyada var olan *hashtag*'leri kullanarak yapılan aktivist hareketler anlamına gelmekte olup; BLM *hashtactivizm*'i özellikle de 2020 yılında George Floyd'un ve Ahmaud Arbery'nin polis tarafından öldürülmesinden sonra yeniden canlanmıştır. BLM, *hashtag*'ler dışında da birçok alanda kendini göstermiş ve yukarıda detaylı bir şekilde açıklandığı üzere, kamusal alan özelliği taşıyan spor sahalarında/stadyumlarda da çeşitli göstergeler aracılığıyla sıklıkla iletilmek istenilen mesajlardan birisi haline gelmiştir.

Fotoğraf 7: Formula 1-Avusturya Grand Prix

Kaynak: Cheesbrough, 2020.

Fotoğraf 8: NHL

Kaynak: The Guardian, 2020.

Fotoğraf 7 Ağustos 2020’de Formula 1 (F1) Avusturya Grand Prix’de çekilmiş olup göstergebilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam; 3 tanesi ayakta, 2 tanesi diz çökmekte olan 5 adet F1 pilotudur. Fotoğraf gösterilen yani yan anlam olarak incelendiğinde ilk göze çarpan unsur pilotların üzerindeki tişörtlerde yer alan “*End Racism*” ve “*Black Lives Matter*” yazılarıdır. Bunlar pilotların BLM hareketine destek verdiğinin göstergeleridir. Öte yandan 2 pilotun diz çökmesi ise Kaepernick’in başlattığı diz çökme hareketine verilen desteğin bir göstergesidir. Ağustos 2020 tarihinde *National Hockey League* (NHL)’de çekilen Fotoğraf 8 de yan anlam olarak Fotoğraf 7’ye benzemekte ve diz çökme göstergesi üzerinden siyahilere yönelik uygulanan ırkçı tavırlara bir tepki niteliği taşımaktadır. Ancak bunun genel bir tepki olmadığı ve bazı sporcuların diz çökme hareketine destek vermedikleri de görsellerde görülmektedir. Bu durum yukarıda da aktarıldığı üzere, ulusal ve uluslararası birçok kural getirilmiş ve yasal düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, ayrımcılığa karşı farkındalığa ulaşma konusunda kitlesel bir başarıya ulaşamadığının göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Her hareketin olduğu gibi BLM hareketinin de bir karşıt hareketi bulunmaktadır: *All Lives Matter* (ALM-Tüm Hayatlar Değerlidir) ve bununla aynı anlamda kullanılan *White Lives Matter* (WLM-Beyazların Hayatları Değerlidir) hareketi. ALM hareketi beyaz ırkın üstünlüğünü ifade eden ve radikal sağ görüşe eğilimli bir harekettir (Campbell, 2019: 288). ALM hareketi bir yandan beyazların üstünlüğünü savunurken, diğer yandan da BLM hareketinin sadece siyahi haklarını savunan, beyazları görmezden gelen bir hareket olduğuna dair bir algı yaratmaya çalışmaktadır.

Fotoğraf 9: Uçak Afişi

Fotoğraf 10: Uçak Afişi (Yakın Plan)

Kaynak: Quinn&Waterson, 2020.

Kaynak: Kelly, 2020.

Uzak plan (Fotoğraf 9) ve yakın plan (Fotoğraf 10) olarak çekilen yukarıdaki fotoğraflar, Haziran 2020 tarihinde *Premier League*’de karşı karşıya gelen Manchester City ve Burnley maçı sırasında Etihad Stadı’nın üzerinden geçen bir uçağa aittir. İlgili fotoğraf göstergebilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam bir uçak ve uçağın kuyruğuna takılmış *White Lives Matter Burnley* yazılı bir afiştir. Gösterilen yani yan anlam açısından ise Burnleyli holiganların bunu BLM hareketine karşıt olarak; beyaz ırkın üstünlüğünü vurgulama amacıyla yaptıkları görülmektedir.

Fotoğraf 11: Goril kostümlü taraftar

Kaynak: Thee RANT, 2016.

Fotoğraf 12: *All Lives Matter* forması

Kaynak: Pierce, 2016.

NFL’de yer alan Chicago Bears ile Detroit Lions takımlarının karşılaşması esnasında çekilen Fotoğraf 11 ve 12 gösterenler yani düz anlam açısından incelendiğinde goril kostümlü ve *All Lives Matter* yazılı formalı bir kişinin sahaya girdiği ve başka bir kişinin ise onu durdurmaya çalıştığı görülmektedir. Gösterilen yani yan anlam açısından bakıldığında ise *All Lives Matter* yazısının kullanılması yukarıda da bahsedildiği üzere BLM hareketinin vurgulamaya çalıştığı eşitlik ilkesinin içini boşaltmaktadır. Goril göstergesi üzerinden ise siyahiler aşağılanarak ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır ki, bu göstergenin kullanılma sebebi temelde Sosyal Darwinizm’e dayanmakta olup; aşağıda örnekleri ile detaylıca ele alınmıştır.

4.3. Sosyal Darwinizm

Siyahilere karşı yapılan ayrımcılığın başında goril, maymun, fıstık ve muz gibi göstergelerin yoğun bir biçimde kullanımı gelmektedir. Bu göstergelerin kullanım sebebi 19. yüzyılda Herbert Spencer tarafından geliştirilen Sosyal Darwinizm’e dayanmaktadır. Charles Darwin’in doğa temelli evrim teorisini sosyal alana uyarlayan Spencer; Darwin’in bahsettiği “doğal seleksiyon” görüşünün yerine “en uygunun hayatta kalması” görüşünü savunmuştur (Şahin, 2017: 520; Tosun, 2010: 87; Dursunoğlu, 2016: 214). Bu görüş altında bazı düşünürler; Afrika kökenli bireylerin, beyaz Avrupalı ırka kıyasla, kültürel ve biyolojik açıdan daha az gelişmiş olduklarını savunmuşlardır. Kültürel veya biyolojik olarak siyahilerin daha az gelişmiş olduklarının vurgulanması neticesinde Kıta Avrupası’nda siyahileri maymunlarla eş değer tutan bir yaklaşım yayılmış (Scott, 2015) ve uzun vadede bazı taraftarlar da siyahi oyuncuları aşağılamak için maymun sesleri çıkarmaya, maymun taklidi yapmaya ve maymunların sevdiği besinler olmalarından ötürü siyahi oyunculara muz veya fıstık atmaya başlamışlardır.

Fotoğraf 13: Muz Fırlatma

Fotoğraf 14: Maymun Sesi

Kaynak: Murphy, 2018.

Kaynak: Ziegler&Joyce, 2020.

2 Aralık 2018’de Tottenham ile Arsenal karşılaşmasında çekilen Fotoğraf 13, göstergebilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam; stadyum, taraftarlar, Arsenal takımı oyuncuları ve yerdeki muz kabuğudur. Gösterilen yani yan anlam olarak bakıldığında taraftarların Arsenal takımının kaptanı Pierre-Emerick Aubameyang’a muz kabuğu fırlattığı görülmekte olup; böylece onun aşağı ırktan geldiği muz göstergesi üzerinden vurgulanmaktadır.

8 Aralık 2018 tarihinde *Premier League* kapsamında Londra’da Manchester City ile Chelsea takımlarının karşılaşması sırasında çekilen Fotoğraf 14 incelendiğinde; gösteren, Chelsea takımının taraftarları ile Manchester City’de forma giyen siyahi oyuncu Raheem Sterling’dir. Düz anlam açısından bakıldığında taraftarın çığlıklar attığı, tezahüratta buldukları; Sterling’in ise topu oyuna sokmaya hazırlandığı görülmektedir. Gösterilen yani yan anlam açısından bakıldığında ise taraftarın attıkları çığlıkların aslında maymun sesinin bir taklidinden ibaret olduğu ve bunu yapmaktaki amaçlarının siyahi futbolcuyu aşağılamak olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 15 ve 16, Sterling’e yapılan aşağılayıcı hareketten 1 yıl sonra Aralık 2019’da Manchester City ile Manchester United karşılaşmasında çekilmiştir. Göstergebilimsel olarak incelendiğinde her 2 fotoğrafta da gösteren taraftarlardır ve Fotoğraf 15’te ayrıca bir futbolcu görünmektedir. Düz anlam açısından bakıldığında taraftarların tıpkı Fotoğraf 14’te olduğu gibi çığlıklar attığı, tezahüratta buldukları görülmektedir. Ancak gösterilen yani yan anlam açısından bakıldığında ayrımcılık içeren mesajlar bulunmaktadır. Fotoğraf 15’te Manchester United’da forma giyen Frederico Rodrigues de Paula Santos’un (Fred) kendisine atılan bir cisim sonrasında öne doğru eğildiği (Wheeler,

Vaghela, Gant ve Middleton, 2019) ve boynunu tuttuğu görülmektedir. Fotoğraf 15'in sağ kenarında bulunan ve Fotoğraf 16'da daha yakın plan çekimine yer verilen Manchester City taraftarının ise Fred'in yere eğilmesi ile dalga geçtiği ve onun bu hareketini maymun göstergesi ile sembolize edip maymun taklidi yaptığı görülmektedir. Fred'in yere doğru eğilmesinin maymunların hareket biçimiyle özdeşleştirilerek bir taraftar tarafından temsil edilmesi göstergesel açıdan basit bir alay unsurunun ötesinde ciddi bir ayrımcılıktır.

Fotoğraf 15: Cisim Fırlatma

Kaynak: Wheeler vd., 2019.

4.4. Rastafaryanizm

Siyahilere yapılan ayrımcılık maymun/muz göstergelerinin dışında saç stilleri üzerinden de gerçekleştirilmektedir. Saç stili hem bireyin inançlarını sembolize eden hem de gerek bireysel gerek sosyal kimliği yansıtan bir göstergedir (Botchway, 2018: 20-23). Örneğin rasta (*dreadlocks*), Rastafaryanizmle özdeşleşmiş ve onun göstergesi haline gelmiş bir saç stildir. Köleliğe bir tepki olarak 1930'lu yıllarda ortaya çıkan Rastafaryan Hareketi kapsamında, siyahilerin kendi kültürel değerlerini korumaları amaçlanmakta, köleliğe ve baskıya bir tepki oluşturulmaktadır. Bu hareket neticesinde bireyler kendilerini rasta, marihuana kullanımı, kırmızı/sarı/yeşil renkler gibi belli başlı sembol sistemleri üzerinden ifade etmeye başlamışlardır (Chawane, 2014: 91-101). İlk kullanımıyla aslında hem dinsel bir göstergeyi hem de kölelik karşıtlığını sembolize eden rasta, günümüzde kültürel ve dinsel anlamını kısmen de olsa yitirmiş, metalaştırılarak popüler kültür ürünü haline gelmiş ve bunun yanı sıra bazı durumlarda siyahilere yapılan ayrımcı eylemlerde bir gösterge olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Rastanın metalaştırılarak endüstri haline gelmesi Amerikan yerlilerine ait ok başı, davul, tüylü başlık ve balta gibi kültürel değerlerin metalaştırılmasıyla benzer özellik göstermektedir.

Fotoğraf 17: Rasta Saç

Kaynak: abcnews, t.y.

Göstergebilimsel açıdan Fotoğraf 17 analiz edildiğinde gösteren olarak bir sporcu, onun saçını kesen bir kadın ve sporcuyla konuşan bir erkek göze çarpmaktadır. Fotoğraf Aralık 2018 tarihinde liselerarası bir güreş maçı öncesinde çekilmiştir. Siyah tişörlü kişi maçın hakemi, sarı formalı kişi ise az sonra sahaya çıkacak olan güreşçi Andrew Johnson'dur. Maçın başlamasına dakikalar kala hakem, Johnson'a "Cut your dreadlocks or forfeit the match!" (Rastalarını kes ya da maçtan çekil!) demektedir

(Burney ve Anastasia, 2018). Gösterilen yani yan anlam açısından bakıldığında rastanın, kölelik karşıtlığını vurgulayan Rastafaryanist Hareketin bir sembolü olmasından ötürü hakemin sporcuya saçlarını kesmesi yönünde baskı yapması, ayrımcı bir tutum sergilendiğini göstermektedir.

4.5. Nazizm

Sosyalizm ile etno-sentrik milliyetçiliğin bir araya getirilmesinden meydana gelen nasyonal sosyalizm, daha kısa adı ile Nazizm; ana hatları ile totaliteryanizmle üstün (ari) ırk inancını savunan, Sosyal Darwinizm’den etkilenen ve antisemitik özelliği ağır basan bir ideolojidir (Çakı ve diğerleri, 2017: 71; Macit, 2007: 30; Aktaş, 2019: 292; Sherrat, 2014: 79’dan akt. Şahin, 2017: 577). Nazizm’de Alman ırkının üstünlüğüne inanılmakta, bu sebeple de makro düzeyde Sami ırk, mikro düzeyde ise Yahudiler başta olmak üzere diğer milletler ve ırklar ikinci sınıf insan olarak algılanmaktadır (Yavuzoğlu, 2003: 109). Alman ırkının saflaştırılması ve üstünlüğünün korunabilmesi içinse Yahudiler, siyahiler ve Çingeneler biyolojik ırkçılığa maruz bırakılmakta ve bu grupların etnik temizliğinin yapılması gerektiği savunulmaktadır (Çakı ve diğerleri, 2017: 72; Şahin, 2017: 580). Nazizm’in yayılması ve aryan ırktan olmayanlara yönelik dışlama politikalarının kolayca benimsetilmesi için kullanılmış propaganda amaçlı göstergelerin başında Nazi bayrakları, Gamalı haç ve Nazi selamı gelmektedir (Özkök, 1985’ten akt. Çankaya, 2008: 34). Günümüzde Nazi selamı hala diğer ırkları aşağılamak ve faşist eğilimleri ifade etmek için kullanılan bir göstergedir.

Fotoğraf 18: Nazi Selamı-I

Kaynak: BBC Türkçe, 2019.

Fotoğraf 19: Nazi Selamı-II

Kaynak: Independent Türkçe, 2019.

Fotoğraf 18 ile 19, Ekim 2019 tarihinde 2020 Avrupa Futbol Şampiyonası (EURO 2020) elemeleri kapsamında oynanan Bulgaristan-İngiltere maçında çekilmiştir. Her iki fotoğraf da göstergebilimsel açıdan incelendiğinde gösterenler yani düz anlam; Bulgar milli takımının taraftarları ve verdikleri selamdır. Ancak gösterilen yani yan anlam açısından bakıldığında taraftarların verdikleri selamın Nazi selamı olduğu görülmektedir. Bulgar taraftarların bu selamlama şekli ile faşist ideoloji ve aryan ırk görüşünü savundukları ve İngiliz takımında forma giyen siyahi oyunculara (Tyrone Ming ve Raheem Sterling) yönelik ayrımcılık yaptıkları görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Çok eski bir geçmişe sahip olan ayrımcılık, sporun siyasallaşmasından itibaren hemen hemen her spor dalında etkisini göstermeye başlamıştır. Belli dönemlerde hem sporcular hem de kamuoyu ayrımcı davranışlara karşı sert bir biçimde tepki verirken, kolektif belleğin zayıf olmasından ötürü bu tavırlar kısa soluklu ve anlık olmanın ötesine geçememektedir.

Sporla ırk temelli ayrımcılığa dikkat çekmek için sporcular tarafından yapılan protestoların başında yukarıda da belirtildiği üzere, 1968 Mexico City Olimpiyat Oyunları’nda üçüncülüğü kazanan atlet Carlos’un madalya töreni sırasında “Siyah Güç Selamı” vermesi ve 2016 NFL sezon öncesi hazırlık karşılaşmalarında Kaepernick’in “Diz Çökme Hareketi” yapması gelmektedir. Bu çalışmanın başlangıç noktası olarak Kaepernick’in protestosu baz alınmış ve bu tarihten itibaren medyaya görsel olarak yansıyan ayrımcılık olaylarından rassal örnekleme yöntemiyle seçilenler göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir. Ortaya çıkan bulgulara göre ten rengine/ırka ve kültüre dayalı ayrımcılık içeren göstergeler sportif karşılaşmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Ten rengine/ırka dayalı ayrımcılık kapsamında ön plana çıkan göstergeler arasında (a) siyahilerin başlattığı BLM hareketi ve ona tepki

olarak görece daha ırkçı gruplar tarafından uygulanan WLM ile ALM hareketleri, (b) muz, fındık, fıstık gibi göstergebilimsel açıdan farklı anlamlara gelebilen yiyeceklerin sahaya fırlatılması, (c) maymun sesi çıkarmak veya maymun taklidi yapmak suretiyle siyahi oyuncuların aşağılanması ve (d) Nazi selamı vererek “üstün ırk” vurgusu yapmak gelmektedir. Kültüre dayalı ayrımcı faaliyet ve göstergeler ise daha ziyade Amerikan Yerlilerini hedef almakta olup, başlıcaları arasında Amerikan Yerlilerinin kullandığı davul, ok, balta, yüz boyama şekilleri ve tüylü başlıklar gibi kültürel anlam ifade eden göstergelerin metalaştırılması ve maskotlaştırılması gelmektedir.

Güncel dönem ve uluslararası gündem itibariyle, ayrımcılık karşıtlığı konusunda küresel farkındalığın arttığı bir gerçek olmakla birlikte, yukarıda adı geçen *Kick It Out* Raporları incelendiğinde ayrımcılık eylemlerinin sayısındaki artış da dikkat çekmektedir. Bu eylemlere karşı sergilenen reaksiyon, küçük gruplar tarafından gerçekleştirilmekte; kamuoyu tepkisine dönüşse dahi etkinliği sürdürülebilir bir sonuca ulaşabilmek açısından yeterli gelememektedir. Ancak tüm bunlara karşın, atılan belirli kurumsal adımlar ayrımcılığa karşı farkındalığın artması yönünde olumlu sinyaller vermektedir.

Söz konusu olumlu sinyallerin başında bazı takımların ayrımcı ifadeler içeren isim, logo veya göstergelerini kaldırmaya başlamaları gelmektedir. Örneğin, ABD’deki beyzbol takımlarından birisi olan The Cleveland Indians Amerikan yerlilerini sembolize eden *Chief Wahoo* (Şef Wahoo) adlı logoyu (Bkz. Fotoğraf 20) 2019 yılında formalarından kaldırmış (Domonoske, 2018) ve 2021 beyzbol sezonundan sonra ise isim değişikliğine gideceklerini ve isimlerindeki Amerikan yerlileri anlamına gelen *Indians* ifadesini kaldıracaklarını belirtmişlerdir (Elbaum ve Li, 2020). NFL’de yer alan Washington Redskins takımı ise isminin içinde geçen *redskins* (“Kızılderililer”) ifadesini kaldırarak ismini Washington Football Team olarak değiştirmiş ve buna bağlı olarak da logolarında bulunan “Kızılderili” görselini (Bkz. Fotoğraf 21) kaldırmışlardır (Bernstein, 2020).

Fotoğraf 20: The Cleveland Indians

Fotoğraf 21: Washington Football Team

Kaynak: Domonoske, 2018.

Kaynak: Loodibee Logos, t.y.

Logo, isim ve gösterge değişikliklerine ek olarak diz çökme hareketi ve “*Black Lives Matter*” ile “*End Racism*” yazılı formaların kullanımı da küresel ölçekte yaygınlaşmaya başlamıştır. Bulgular kısmında belirtilen Formula 1 pilotları ile NHL’deki buz hokeyi oyuncularına ek olarak; “*Black Lives Matter*” yazılı formaların kullanımına *National Basketball Association*’da (NBA-Amerika Birleşik Devletleri) ve Aston Villa (İngiltere) ile FC Bayern Munich (Almanya) gibi takımlarda bireysel veya bütün takım olarak rastlanılmaktadır. Diz çökme hareketine ise NBA’de, Australian Football League’de (AFL-Avusturalya kurallı futbol ligi), FC Dallas (ABD-Amerikan Futbolu), Harlequin (İngiltere-Rugby) ile Kilmarnock FC (İskoçya-Rugby) gibi takımlarda bireysel veya bütün takım olarak ve İskoç tenisçi Andy Murray’de olduğu gibi sadece bireysel destek verildiği göze çarpmaktadır (The Guardian, 2020).

Fotoğraf 22: Serie A'nın "İrkçılığa Hayır" Afişi

Kaynak: Bbcı, t.y.

Ayrımcılığa karşı protestoların bu kadar yaygınlaştığı bir dönemde yukarıda da belirtildiği gibi bazı etkinliklerde bu protestolara destek verilmek istenirken, desteğin kendisinin aslında ayrımcılık temelli olduğu görülmektedir. Bunun en belirgin örneği yakın bir zamanda *Serie A*'nın (İtalyan Futbol Ligi) düzenlediği ırkçılık karşıtı hareketlerde kullandıkları afişte görülmektedir (Bkz. Fotoğraf 22). Afişin tepesinde *No To Racism* (ırkçılığa hayır) yazılmakta, altta ise farklı renklerde 3 tane maymun kullanılmaktadır. Yetkililerin açıklamalarına göre farklı renkteki maymunlar Asya, Avrupa ve Afrika'yı temsil etmekte olup, bu afiş tasarımı ile "hepimiz aynı ırktanız" mesajı verilmek istenmiştir (Lane, 2019). Ancak afişte maymun görsellerinin kullanılması, mesajın anlamı ile tezatlık yaratmış ve *Serie A*'nın bu afişi ayrımcılık karşıtlığı yapılırken bile siyahilere yönelik ırkçı gösterge kullandığı için eleştirilmiştir. Bu durum, yukarıda da belirtildiği üzere, belirli ayrıştırıcı unsurların gündelik yaşamda normalleşmiş olmasının bir göstergesi olarak ve bilinçsizce gerçekleştirilen ayrımcılık eylemleri kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Spor, siyaset ve toplum üçgeninde etkileme ve etkilenme dinamikleri oldukça iç içe geçmiş bir durumdadır. Çalışmanın ilk sayfalarında belirtildiği gibi sporu yalnızca toplumsal eğilimlerle ilişkisel bağlamda özdeşleştirmek, ilgili süreci analiz edebilmek açısından eksik bir yöntem olmaktadır. Buna göre, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla küresel politikalar incelendiğinde sporda var olan ayrımcılık eylemlerini besleyen, bir diğer deyişle sporu etkileyen, sosyo-politik eğilimlere denk gelmek mümkündür. Gerek Kıta Avrupası'nda gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde yükselen sağ popülizm ve buna bağlı olarak artan farklılık siyaseti; bireylerin ve toplumların farklılıklar konusunda farkındalıklarını artırmış ve bu temelde çatışmaya evrilen süreçleri de beraberinde getirmiştir. Siyasi söylem ve göstergelerle beslenen toplumsal eğilimler yeniden üretilerek ayrımcı davranışlara dönüşmüş ve spor faaliyetlerinde yerini almıştır. Bu davranışlar, hem spor sahalarının/stadyumların kamuya açık/kamusal alan olması durumundan hem de kitle iletişim araçları yoluyla çok daha geniş kitlelere ulaşacak olmasından dolayı; gerçekleştirilen münferit bir olay dahi kitlesel tepki yaratmakta ve buna bağlı olarak kamuoyu oluşturabilmektedir. Kimi zaman kültürel, etnik kimi zaman ten rengine dayalı farklılıklar üzerinden devam ettirilen ayrıştırıcı eylemler bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirilmiş ve ciddi reaksiyonlarla karşılaşmasına rağmen sıklıkla tekrarlanmıştır. Sınırlılığı ayrımcılığın çeşitleri kapsamında belirlenen bu çalışma ortaya koymuştur ki; yasal, kurumsal ve toplumsal farkındalık nezdinde devam ettirilen düzenlemelere karşı ayrımcılık, sosyo-politik bir gerçeklik olarak bireyler/toplumlar arası ilişki dinamiklerinde belirleyici olma özelliğini korumakta ve bunun bir yansıması olarak da farklılıkların ve rekabet duygusunun ön planda olduğu spor karşılaşmalarında kendisini göstermektedir. Umut verici gelişmeler bulunmasına karşı, henüz bu farkındalığın kitlesel boyuta ulaşamamış olması gerçeği söz konusudur. Bu kapsamda da ayrımcılık, kimi zaman sözlü olarak kimi zaman da bu çalışmada incelendiği üzere çeşitli göstergelere başvurularak yeniden üretilmekte ve spor sahaları/stadyumlar bu yeniden üretim süreci için bir platform haline gelmektedir.

Kaynakça

- ABC NEWS (t.y.). Erişim adresi https://s.abcnews.com/images/US/wrestler-dreadlocks-cut-01-ap-jc-181224_hpMain_16x9_1600.jpg
- Akıncılar Köseoğlu, N. (2020). The European Union's fight against discrimination in sports. S. Grima, E. Özen ve H. Boz (Ed.), Contemporary issues in business, economics and finance içinde (193-202. ss.). Bingley: Emerald.
- Aktaş, M. (2007). Antisemitizm ve Nazizm. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(68), 286-297.
- Anderson, L.V. (2012). When did people start doing the tomahawk chop? Slate. Erişim adresi <https://slate.com/news-and-politics/2012/09/origins-of-the-tomahawk-chop-scott-browns-staffers-mocking-elizabeth-warren-are-continuing-a-long-tradition.html>
- Asmelash, L. (2020). How the Kansas City Chiefs got their name, and why it's so controversial. Erişim adresi <https://edition.cnn.com/2020/02/01/us/kansas-city-chiefs-name-race-trnd/index.html>
- Baker, P.K. (2020). Why saying 'All Lives Matter' misses the big picture. Erişim adresi <https://edition.cnn.com/2020/06/23/opinions/all-lives-matter-misses-the-big-picture-baker/index.html>
- Barley, A.T. (2018). Kling pounds drum at Kansas City Chiefs game. Erişim adresi <https://www.dvidshub.net/image/4901866/kling-pounds-drum-kansas-city-chiefs-game>
- Barthes, R. (2017). Görüntünün retoriği, sanat ve müzik. (Çev. A. Koş ve Ö. Albayrak). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2006).
- Bauman, Z. (2019). Akışkan modernite. (Çev. S.O. Çavuş). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2000).
- BBC Türkçe (2019). İngiltere maçındaki ırkçı sataşma üzerine Bulgaristan futbol federasyonu başkanı istifa etti. Erişim adresi <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50054313>
- BBCi (t.y.). Erişim adresi https://ichef.bbci.co.uk/onesport/cps/624/cpsprodpb/150D5/production/_110192268_el7lvkpxsaequ0y.jpg
- Bernstein, D. (2020). Redskins name change timeline: How Daniel Snyder's 'never' gave way to Washington Football Team. Erişim adresi <https://www.sportingnews.com/us/nfl/news/redskins-name-timeline-washington-football-team/1uk394uouwi631k7poirtq1v1s>
- Botchway, D.N.Y.M. (2018). ...the hairs of your head are all numbered: Symbolisms of hair and dreadlocks in the boboshanti order of rastafari. Africology: The Journal of Pan African Studies, 12(8), 20-38.
- Bulut, E., ve Dever, A. (2019). Derbi futbol maçlarında açılan pankartların göstergebilimsel analizi. Mavi Atlas, 7(1), 1-15.
- Burney, M., ve Anastasia, P. (2018). Wrestler Andrew Johnson forced to cut dreadlocks to avoid losing N.J. High School match. Erişim adresi <https://www.inquirer.com/news/new-jersey/andrew-johnson-wrestler-cut-hair-rules-dreadlocks-alan-maloney-referee-buena-nj-20181221.html>
- Campbell, D.M. (2019). Black Lives Matter vs. All Lives Matter in the generation of 'Hashtivism': Constructing the paradigms of cyber-race. O. Özgen (Ed.), Handbook of research on consumption, media and popular culture in the global age içinde (287-310. ss.). ABD: IGI Global.
- Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in kült lider inşasında kullanılan propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizi. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(6), 24-38.
- Çakı, C., Zorlu, Y., ve Karaca, M. (2017). Türk sinemasında Nazizm ideolojisi: 'Kırımlı' filmi ve göstergebilimsel analizi. Sosyoloji Konferansları - Istanbul Journal of Sociological Studies, 56, 65-93.
- Çankaya, E. (2008). İktidar bu kapağın altındadır! Gösteri demokrasisinde siyasal reklamcılık. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Chawane, M. (2014). The appearance and significance of rastafari cultural aspects in South Africa. New Contree, 71, 92-113.

Cheesbrough, C. (2020). Seven drivers - including Max Verstappen and Charles Leclerc - stand during latest anti-racism protest before F1's 70th anniversary grand prix at Silverstone as Lewis Hamilton wears blm t-shirt while taking a knee. Erişim adresi <https://www.dailymail.co.uk/sport/formulaone/article-8609351/Seven-Formula-One-drivers-stand-70th-Anniversary-Grand-Prix-knee.html>

CNN (t.y.). Erişim adresi <https://cdn.cnn.com/cnnnext/dam/assets/200713143126-02-atlanta-braves-tomahawk-large-169.jpg>

Demir, S. (2009). Göstergibilim, Umberto Eco ve yapıtları bağlamında göstergibilime katkıları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dever, A. (2017). Sosyolojik teoriler ve spor. Konya: Çizgi Kitabevi.

Dever, A. (2020). Sporda ayrımcılık: milliyetçilik-ırkçılık-toplumsal cinsiyet. Ankara: Gazi Kitabevi.

Domonoske, C. (2018). Cleveland Indians will remove 'Chief Wahoo' from uniforms in 2019. Erişim adresi <https://www.ideastream.org/news/cleveland-indians-will-remove-chief-wahoo-from-uniforms-in-2019>

Dunning, E. (2003). Violence and sport. W. Heitmeyer ve J. Hagan (Ed.), International handbook of violence research içinde (903-920. ss.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Dursunoğlu, İ. (2016). Sosyal Darwinizm. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 210-221.

Eckert, R., ve Willems, H. (2003). Escalation and de-escalation of social conflicts: The road to violence. W. Heitmeyer ve J. Hagan (Ed.), International handbook of violence research içinde (1181-1199. ss.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Elbaum, R., ve Li, D.K. (2020). Cleveland Indians to change team name after 2021 baseball season. Erişim adresi <https://www.nbcnews.com/news/us-news/cleveland-reportedly-change-name-its-baseball-team-n1251070>

Erdoğan, M., ve Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: önyargı ve ayrımcılık. İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 474-485.

Fang, H. (2018). Kansas City Chiefs fans wear headdresses during the first half of an NFL game against the Oakland Raiders in Kansas City, Mo. Erişim adresi <https://www.reviewjournal.com/sports/raiders-nfl/raiders-lose-sprint-keep-spirits-in-35-3-loss-to-chiefs-1562127/attachment/kansas-city-chiefs-fans-wear-headdresses-during-the-first-half-of-an-nfl-game-against-the-oakland-raiders-in-kansas-city-mo-sunday-dec-30-2018-heidi-fang-las-vegas-review-journal-heidifang/>

Fiske, J. (2003). İletişim çalışmalarına giriş (2nd ed.). (Çev. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal yayım tarihi, 1990).

Guschwan, M. (2013). Stadium as public sphere. Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics, 17(7), 884-900.

Güngör, N. (2011). İletişim, kuramlar ve yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güzelipek, Y. A. (2017). Uluslararası ilişkiler ve spor. İstanbul: Cinius Yayınları.

Habermas, J. (1989). The public sphere: An encyclopedia article. S. E. Brenner ve D. M. Kellner (Ed.), Critical Theory and society: A reader içinde (136-143. ss.). New York: Routledge.

Haislop, T. (2020). A clear picture of the noose in Bubba Wallace's garage is released by NASCAR. Erişim adresi <https://www.sportingnews.com/us/nascar/news/bubba-wallace-noose-picture/1lamurgkgs7gc1xtyv1hs2tq0i>

Hürriyet (2020). ABD'de tüyler ürperten ırkçı saldırı, NASCAR pilotu Bubba Wallace'ın garajına 'ilmik' bırakıldı! Erişim adresi <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/abdde-tuyler-urpeten-irkci-saldiri-nascar-pilotu-bubba-wallacein-garajina-ilmik-birakildi-41547594>

Ince, J., Rojas, F., ve Davis, C.A. (2017). The social media response to black lives matter: How Twitter users interact with black lives matter through hashtag use. Ethnic and Racial Studies, 40(11), 1814-1830.

Independent Türkçe (2019). Bulgar taraftarlardan İngiltere Milli Takımı'nın siyahi futbolcularına 'Nazi selamı' Erişim adresi <https://www.indytrk.com/node/81206/d%C3%BCnya/bulgar-taraftarlardan-ingiltere-milli-tak%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n-siyahi-futbolcular%C4%B1na-%E2%80%9Cnazi-selam%C4%B1%E2%80%9D>

Karayılmazlar, A., ve Çelikyay, H. (2018). Kentlerde kamusal alanların tasarımı ve önemi. Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(17), 83-90.

Kelly, R. (2020). Explained: Why 'White Lives Matter' and 'All Lives Matter' misses the point of Black Lives Matter. Erişim adresi <https://www.goal.com/en-gb/news/explained-why-white-lives-matter-all-lives-matter-misses/1wud91m963jo318648p0s2rwg8>

Kırık, A.M., ve Arvas, N. (2014). Sömürgecilik ve ırkçılık olgusu bağlamında Piyanist filminin göstergebilimsel analizi. E-Journal of Intermedia, 1(1), 46-65.

Kick It Out (t.y.). Reporting statistics. Erişim adresi <https://www.kickitout.org/Pages/FAQs/Category/reporting-statistics>

Kilgo, D.K., Mourao, R.R., ve Sylvie, G. (2019). Martin to Brown. Journalism Practice, 13(4), 413-430.

Kohn, M. (2004). Brave new neighborhoods: The privatization of public sphere. New York: Routledge.

Kongar, E. (1997). Demokrasi ve laiklik. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Lane, B. (2019). The Italian Football League has launched a bizarre anti-racism campaign using 3 paintings of different coloured monkeys to show that 'we are all the same race'. Erişim adresi <https://www.businessinsider.com/serie-a-launches-anti-racism-campaign-using-portraits-of-monkeys-2019-12>

Levaldo, R. (2020). The Kansas City Chiefs' racist 'arrowhead chop' has flown under the radar, not anymore. Erişim adresi <https://www.vox.com/first-person/2020/2/1/21115858/super-bowl-2020-chiefs-kansas-city>

Loodibee Logos (t.y.). Erişim adresi <http://loodibee.com/nfl/washington-redskins/>

Macit, M. H. (2007). Faşizm ve Nazizm. Ankara: Savaş Yayınevi.

Murphy, S. (2018). Tottenham fan banned for hurling banana at Arsenal's Aubameyang. Erişim adresi <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/18/tottenham-fan-fined-for-hurling-banana-skin-at-black-arsenal-player>

Mutlu, E. (2008). İletişim Sözlüğü (5th ed.). Ankara: Ayraç Yayınları.

Nelson, T. (2011). Historical and contemporary American Indian injustices: The ensuing psychological effects. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Massachusetts - Commonwealth Honors College, Massachusetts.

Newsapi (t.y.). Erişim adresi <https://cdn.newsapi.com.au/image/v1/07a05cf4d0279e3968b96fd964e8c792>

Özel, Z. (2008). Beynelmül bir film afişinin göstergebilimsel çözümlemesi. S. Parsa (Ed.). Film Çözömlerinde (113-130. ss.). İstanbul: Multilingual Yayınları.

Pierce, L.D. (2016). Man runs out onto field wearing gorilla suit and an 'All Lives Matter' shirt during Bears vs. Lions. Vice. Erişim adresi <https://www.vice.com/en/article/mgzd3x/man-runs-out-onto-field-wearing-gorilla-suit-and-an-all-lives-matter-shirt-during-bears-vs-lions>

Putnam, R. (1993). Making democracy work. Princeton: Princeton University Press.

Quinn, B., ve Waterson, J. (2020). Police say Burnley 'White Lives Matter' stunt not a criminal offence. Erişim adresi <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/jun/23/police-to-investigate-burnley-white-lives-matter-aircraft-banner>

Ramsbotham, O., Woodhouse, T., ve Miall, H. (2016). Contemporary conflict resolution. Cambridge: Polity Press.

Rıfat, M. (2008). XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları: 2. temel metinler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Rubio-Rico, L., Monserrate-Gómez, S., ve Cousillas-Fernández, T. (2018). Perceived barriers to practising sport among immigrants in various European regions. B. Tunçsiper ve F. Sayın (Ed.), Critical debates in social sciences içinde (729-746. ss.). Londra: FrontPage Publications.

Sachs, M. L. (2007). Sport as catharsis. G. Ritzer (Ed.), The Blackwell encyclopedia of sociology içinde (4670-4672. ss.). Massachusetts: Blackwell Publishing.

Sarıkoça, E. (2020). Spor ve sosyoloji: Bir yaklaşım denemesi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 64, 261-270.

Scott, C.G. (2015). African footballers in Sweden: Race, immigration and integration in the age of globalization. New York: Palgrave MacMillan.

Spor. (t.y.) Türk Dil Kurumu online sözlük. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr>

Şahin, Ç. (2017). Sosyal Darwinizm, Nazizm ve hukuk ilişkisi üzerine bir deneme. Hacettepe HFD, 7(1), 565-584.

Testa, A., ve Armstrong, G. (2010). Football, fascism and fandom: the ultras of Italian football. Londra: A&C Black.

The Guardian (2020). Taking a knee: Athletes protest against racism around the world – in pictures. Erişim adresi <https://www.theguardian.com/sport/gallery/2020/aug/27/nba-strike-athletes-kneeling-black-lives-matter-protest>

Thee Rant (2016). Video: Fan in gorilla suit and ‘all lives matter’ shirt gets on field during Detroit Lions - Chicago Bears game in Chicago. Erişim adresi <https://www.tapatalk.com/groups/theerant/video-fan-in-gorilla-suit-and-all-lives-matter-shirt86862.html>

Torpy, B. (2019). Torpy at large: Why I’m not seeing red about axing the tomahawk chop. Erişim adresi <https://www.ajc.com/news/local/torpy-large-was-about-time-the-braves-axed-the-tomahawk-chop/SKbBW32Yf0VdP5EhTTeQXK/>

Tosun, C. M. (2010). Liberalizm ve Sosyal Darwinizm karşısında John Rawls. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 81-94.

Wheeler, C., Vaghela, K., Gant, J., ve Middleton, J. (2019). Racism storm as Manchester City fan ‘makes monkey sounds and gesture’ towards Manchester United player Fred During derby match as club works with the police to find culprit... a year after Raheem Sterling was abused by Chelsea Supporter. Erişim adresi <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-7767597/Manchester-City-fan-makes-monkey-noises-gesture-Manchester-United-midfielder-Fred-derby.html>

Yavuzoğlu, A. (2003). 20. yy.’da faşist paranoya. İstanbul: Sayfa Yayınları.

Ziegler, M., ve Joyce, P. (2020). Raheem Sterling: Chelsea suspend four supporters over abuse. Erişim adresi <https://www.thetimes.co.uk/article/raheem-sterling-chelsea-suspend-four-supporters-over-abuse-702cv93cz>.